

Національний
банк України

Звіт

про відповідність Системи електронних
платежів Національного банку України
міжнародним стандартам оверсайта
2020 рік

відкрита частина

Зміст

Скорочення та умовні позначення	3
Перелік матеріалів, які використовувалися під час оцінювання СЕП	3
I. Резюме	5
1.1. Особливості діяльності СЕП	5
1.2. Учасники СЕП	5
1.3. Відповідність діяльності СЕП міжнародним стандартам оверсайта	5
1.4. Правова та нормативна база, що регулює діяльність СЕП.....	5
1.5. Ризики, притаманні СЕП.....	6
II. Ключові зміни щодо діяльності СЕП	6
III. Загальна інформація про СЕП	6
3.1. Ключова функція СЕП	6
3.2. Основні показники діяльності СЕП та її роль на ринку платіжних послуг	6
3.3. Інша важлива інформація щодо діяльності СЕП.....	9
IV. Інформація щодо відповідності СЕП кожному принципу, установленому міжнародними стандартами оверсайта	10
Принцип 1. Правова основа.....	10
Принцип 2. Управління.....	11
Принцип 3. Система комплексного управління ризиками в платіжній системі	13
Принцип 4. Управління кредитним ризиком у платіжній системі.....	15
Принцип 5. Забезпечення в платіжній системі.....	16
Принцип 7. Управління ризиком ліквідності в платіжній системі.....	16
Принцип 8. Остаточність розрахунків у платіжній системі	17
Принцип 9. Організація грошових розрахунків у платіжній системі	17
Принцип 12. Обмін активами в платіжній системі.....	18
Принцип 13. Правила та процедури, що належать до випадків невиконання зобов'язань учасником платіжної системи	19
Принцип 15. Управління загальним комерційним ризиком у платіжній системі	20
Принцип 16. Управління депозитарним та інвестиційним ризиками в платіжній системі.....	21
Принцип 17. Управління операційним ризиком у платіжній системі	21
Принцип 18. Вимоги щодо доступу та участі в платіжній системі	22
Принцип 19. Багаторівнева структура участі в платіжній системі.....	23
Принцип 21. Ефективність та результативність діяльності платіжної системи	23
Принцип 22. Стандарти та процедури передавання інформації в платіжній системі	24
Принцип 23. Оприлюднення та надання інформації платіжною організацією	25

Скорочення та умовні позначення

НБУ, Національний банк	Національний банк України.
Рада СЕП	Рада Платіжної організації системи електронних платежів Національного банку України.
РЦ	ПАТ "Розрахунковий центр".
САБ	Система автоматизації банку.
СЕП	система електронних платежів Національного банку України.
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.
ЦОСЕП	Центр оброблення СЕП.
ЦК	Центральний контрагент.

Перелік матеріалів, які використовувалися під час оцінювання СЕП

Інструкція № 22	Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 року № 22 (зі змінами).
Інструкція № 320	Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління Національного банку України від 16 серпня 2006 року № 320 (зі змінами).
Інструкція № 435	Інструкція щодо організації роботи банківської системи в надзвичайному режимі, затверджена постановою Правління Національного банку України від 22 липня 2014 року № 435 (зі змінами).
Методика № 635	Методика комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем, схвалена постановою Правління Національного банку України від 24 вересня 2015 року (зі змінами).
Опис інтерфейсу між САБ банку і СЕП	Опис інтерфейсу між САБ банку і СЕП НБУ, затверджений заступником Голови Національного банку України від 19 липня 2019 року № В/52-0013/56011.
Постанова № 333	Тарифи на послуги (операції), що надаються (здійснюються) Національним банком України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 12 серпня 2003 року № 333 (зі змінами).
Положення № 576	Положення про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті в особливий період, затверджене постановою Правління Національного банку від 23 грудня 2003 року № 576 (зі змінами).
Положення № 175	Положення про функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків в особливий період, затверджене постановою Правління Національного банку України від 21 квітня 2004 року № 175 (зі змінами).
Положення № 265	Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17 червня 2004 року № 265 (зі змінами).
Положення № 95	Положення про підтримку ліквідності Національним банком України Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджене постановою Правління Національного банку України від 18.03.2013 № 95 (зі змінами).

- Положення № 332** Положення про підтримку ліквідності Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, затверджене постановою Правління Національного банку України від 21 серпня 2013 року № 332 (зі змінами).
- Положення № 755** Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 28 листопада 2014 року № 755 (зі змінами).
- Положення № 615** Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17 вересня 2015 року № 615 (зі змінами).
- Положення № 829** Положення про захист електронних банківських документів з використанням засобів захисту інформації Національного банку України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 26 листопада 2015 року № 829 (зі змінами).
- Положення № 411** Положення про екстрену підтримку Національним банком України ліквідності банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 14 грудня 2016 року № 411 (зі змінами).
- Положення про Раду СЕП** Положення про Раду Платіжної організації системи електронних платежів Національного банку України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 31 січня 2017 року № 60-рш (зі змінами).
- Правила** Правила системи електронних платежів Національного банку України, затверджені рішенням Ради Платіжної організації системи електронних платежів Національного банку України, протокол від 13 липня 2017 року № 1 (зі змінами).
- Принципи** Принципи Методики комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем, схваленої постановою Правління Національного банку України від 24 вересня 2015 року № 635 (зі змінами).
- Технологічний регламент роботи СЕП** Технологічний регламент роботи системи електронних платежів Національного банку України, затверджений рішенням Правління Національного банку України від 25 лютого 2020 року № 142 (зі змінами).

Інші документи Національного банку, відповідно до яких функціонує СЕП та здійснює свою діяльність Національний банк як платіжна організація СЕП.

I. Резюме

1.1. Особливості діяльності СЕП

Система електронних платежів Національного банку (СЕП) – державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків-резидентів у Національному банку із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

СЕП – єдина системно важлива платіжна система в Україні. Системна важливість СЕП обумовлена тим, що вона забезпечує:

- здійснення 96% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України;
- здійснення переказів коштів за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;
- урегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.

СЕП належить до системи валових розрахунків у режимі реального часу (за міжнародною класифікацією – RTGS). СЕП дає змогу відправляти платежі в одному з двох режимів: реального часу і файловому.

У режимі реального часу кошти потрапляють на рахунок банку-отримувача миттєво; у файловому режимі час проходження платежу від банку-відправника до банку-отримувача в середньому становить від 10 до 20 хвилин.

1.2. Учасники СЕП

Учасниками СЕП є 74 банки України, Державна казначейська служба України та Національний банк.

1.3. Відповідність діяльності СЕП міжнародним стандартам оверсайта

У 2020 році Національним банком здійснено комплексне оцінювання СЕП на відповідність міжнародним стандартам оверсайта, а саме Принципам для інфраструктур фінансового ринку Банку міжнародних розрахунків.

Оцінювання здійснювалося з використанням Методики № 635.

За результатами оцінювання встановлено, що з 18 принципів, які застосовуються до платіжних систем¹, СЕП:

повністю відповідає принципам:	2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 18, 22, 23
частково не відповідає принципам:	1, 3, 15, 17, 21
частково відповідає принципам:	
не відповідає принципам:	
не застосовуються принципи:	16, 19

1.4. Правова та нормативна база, що регулює діяльність СЕП

Документом, який визначає ключові питання щодо діяльності СЕП є Правила.

Відповідно до Правил нормативні документи системи складаються з нормативно-правових, розпорядчих актів Національного банку та технологічної документації щодо функціонування СЕП, а саме:

- щодо порядку ініціювання та здійснення переказу в СЕП, умов участі, порядку вступу та виходу із системи, оформлення електронних розрахункових документів: Інструкції № 320, Інструкції № 22;
- щодо захисту електронних банківських документів та вирішення спорів між учасниками системи – Положення № 829;

¹ 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23.

- щодо забезпечення безперервного функціонування СЕП: Положення № 265, Інструкції № 435, Положення № 576, Положення № 175;
- щодо регламенту та технології роботи СЕП: Технологічного регламенту роботи СЕП, Опису інтерфейсу між САБ банку і СЕП;
- щодо плати за послуги СЕП: Тарифів на послуги (операції), що надаються (здійснюються) Національним банком в СЕП, Постанови № 333.
- інших законодавчих та нормативних документів Національного банку.

1.5. Ризики, притаманні СЕП

Відповідно до Правил механізми контролю і заходи щодо управління, мінімізації та усунення наслідків впливу правового ризику; кредитного ризику, ризику ліквідності, загального комерційного ризику, розрахункового ризику; операційного ризику та системного ризику Національний банк як платіжна організація визначає в розпорядчих актах.

II. Ключові зміни щодо діяльності СЕП

Однією з головних цілей Національного банку є забезпечення стабільної та надійної роботи СЕП, приділяючи особливу увагу розвитку і вдосконаленню системи, упровадженню нових механізмів та засобів для задоволення потреб банківської системи України.

Протягом періоду, що підлягав оцінюванню, СЕП переведено в режим 23/7. Учасники СЕП можуть здійснювати міжбанківський переказ коштів з 01.00 до 24.00. У роботі системи існує технологічна перерва впродовж однієї години під час переходу на новий банківський день – з 00.00 до 01.00.

Раніше СЕП забезпечувала приймання міжбанківських платежів з 8.30 до 19.00 у робочі дні та не функціонувала у святкові та вихідні дні.

Для забезпечення роботи СЕП у режимі 23/7 Національним банком модернізовано деякі технологічні питання роботи системи. Зокрема, технологію включення/виключення учасників СЕП, а також установлення лімітів для виконання примусового/безспірного списання та арешту коштів.

Тривають роботи щодо переведення СЕП на новий формат повідомлень у відповідності до міжнародного стандарту ISO 20022², у тому числі із залученням експертів SWIFT.

III. Загальна інформація про СЕП

3.1. Ключова функція СЕП

Основною та єдиною функцією СЕП є забезпечення проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків-резидентів у Національному банку із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

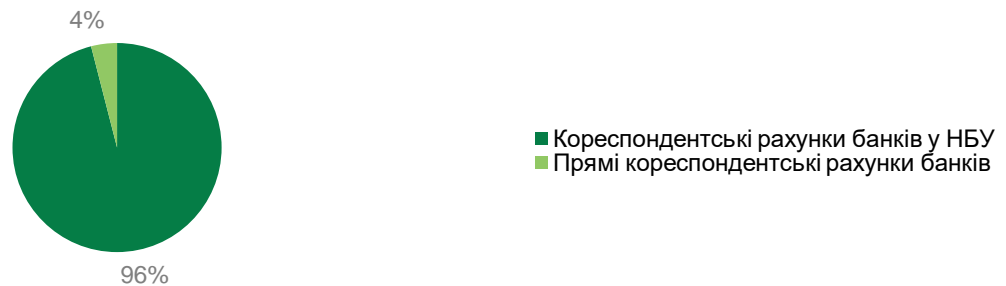
3.2. Основні показники діяльності СЕП та її роль на ринку платіжних послуг

СЕП – державна платіжна система класу RTGS³, що забезпечує проведення міжбанківського переказу в національній валюті через рахунки, відкриті в Національному банку. Національний банк є платіжною організацією та розрахунковим банком цієї системи. У 2020 році через СЕП здійснювалося 96% міжбанківських платежів в Україні.

² Упровадження міжнародного стандарту ISO 20022 є однією з рекомендацій, наданих за результатами комплексного оцінювання СЕП у 2015 році.

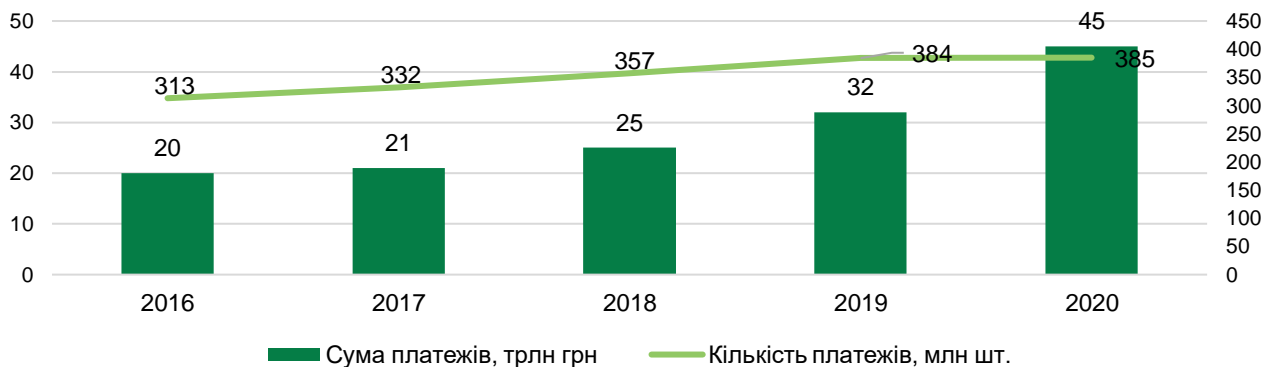
³ Real-time gross settlement systems.

СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків та інших учасників системи.

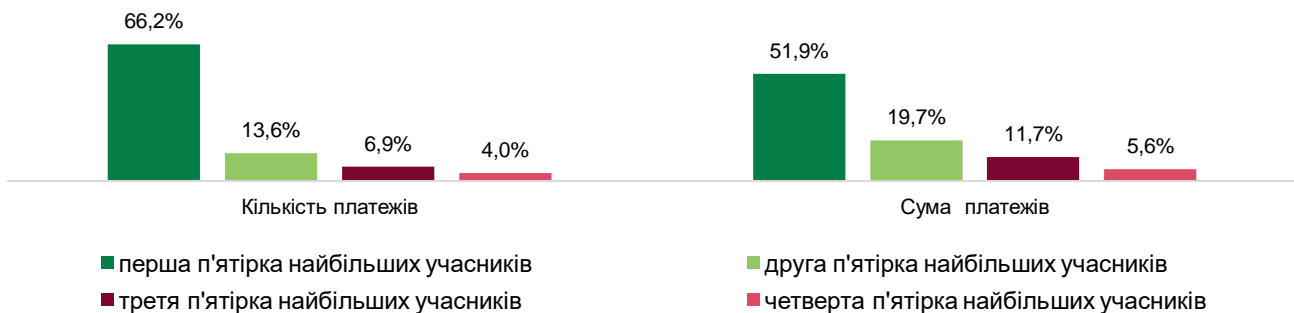
Графік 1. Загальна кількість платежів, здійснених в Україні в 2020 році за прямими кореспондентськими рахунками банків та кореспондентськими рахунками банків у НБУ

У 2020 році СЕП було оброблено 385,3 млн початкових платежів на суму 44,8 трлн грн, що на 0,4 % більше за кількістю та 38,1 % за сумою, ніж у попередньому році. Загалом, у СЕП в 2020 році щодобово в середньому оброблялось 1,5 млн платежів на суму 178,6 млрд грн.

Графік 2. Загальний обсяг платежів, оброблених у СЕП у 2016 – 2020 роках

Питома вага платежів, здійснених 20 найбільшими учасниками СЕП (з 76 учасників станом на 01.01.2021), становила за кількістю 90,7% та за сумою 88,9% усіх платежів у СЕП. П'ять найбільших учасників СЕП у 2020 році здійснили 66,2% від кількості та 51,9% від суми усіх платежів у СЕП.

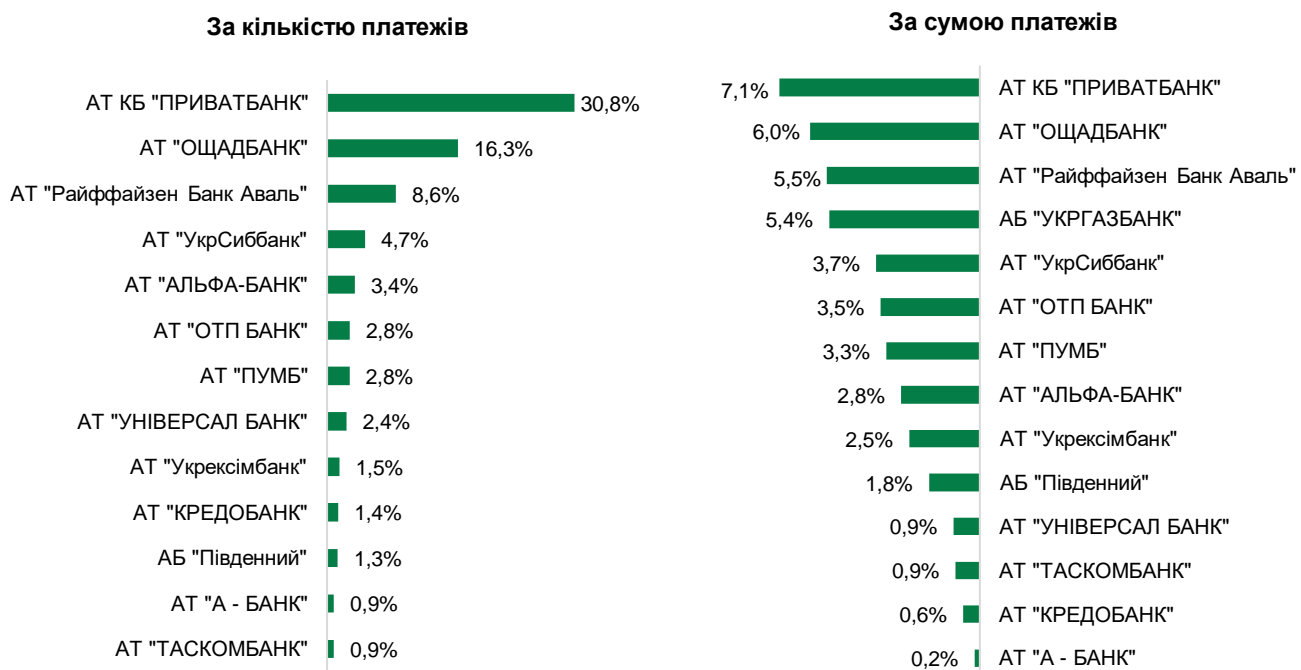

Графік 3. Розподіл операцій між п'ятірками найбільших учасників СЕП у 2020 році, %

До п'ятірки найбільших учасників СЕП (за сумою платежів) у 2020 році увійшли:

- Національний банк (25,9% від суми платежів),
- Державна казначейська служба України (7,4% від суми платежів),
- АТ КБ "ПРИВАТБАНК" (7,1% від суми платежів)
- АТ "Ощадбанк" (6,0% від суми платежів),
- АТ "Райффайзен Банк Аваль" (5,5% від суми платежів).

Загальна частка операцій, здійснених системно важливими банками⁴ в СЕП у 2020 році, становила 80 % від кількості та 44,4% від суми платежів.

Графік 4. Розподіл операцій між учасниками СЕП, які є системно важливими банками, у 2020 році, %

Обсяг платежів, оброблених у СЕП для інших інфраструктур фінансового ринку у 2020 році, був не суттєвим. Так, питома вага платежів, оброблених у СЕП та пов'язаних із розрахунками за цінні папери⁵, становила 0,01% від кількості та 0,79% від суми всіх платежів у СЕП.

Найбільша частка платежів, оброблених у СЕП у 2020 році, – платежі банків (94,1% від кількості та 66,0% від суми), друге місце за кількістю (5,85%) – платежі Державної казначейської служби України, за сумою (25,85%) – платежі НБУ.

⁴ Затверджені рішенням Правління Національного банку України від 03 березня 2020 року № 155-рш.

⁵ Проведені ПАТ "Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках", який виконує функції ЦК.

Графік 5. Обсяг платежів, оброблених у СЕП, у тому числі для інших інфраструктур фінансового ринку у 2020 році, %

3.3. Організаційна структура та особливості управління

Відповідно до Правил організаційна структура СЕП складається з:

- Платіжної організації;
- центру оброблення СЕП (далі – ЦОСЕП);
- розрахункового банку;
- учасників СЕП.

Платіжною організацією СЕП є Національний банк.

Інформація про Платіжну організацію СЕП та організаційну структуру Платіжної організації СЕП розміщується на сторінці офіційного Інтернет-представництва Національного банку.

Керівним органом Платіжної організації СЕП є Рада Платіжної організації СЕП.

Функції ЦОСЕП виконує Департамент інформаційних технологій Національного банку.

Функції розрахункового банку СЕП виконує Операційний департамент Національного банку.

3.4. Структура власності СЕП

СЕП є державною банківською платіжною системою, яка створена з метою проведення міжбанківського переказу коштів в Україні в національній валюті через кореспондентські рахунки банків-резидентів та рахунки інших установ – учасників СЕП, відкриті в Національному банку.

3.5. Нормативно-правова база, що регулює ключові аспекти діяльності СЕП

Нормативні документи СЕП складаються з нормативно-правових, розпорядчих актів Національного банку та технологічної документації щодо функціонування СЕП, а саме:

- щодо порядку ініціювання та здійснення переказу в СЕП, умов участі, порядку вступу та виходу із системи, оформлення електронних розрахункових документів: Інструкції № 320, Інструкції № 22;
- щодо захисту електронних банківських документів та вирішення спорів між учасниками системи – Положення № 829;

- щодо забезпечення безперервного функціонування СЕП: Положення № 265, Інструкції № 435, Положення № 576, Положення № 175;
- щодо регламенту та технології роботи СЕП: Технологічний регламент роботи СЕП, Опис інтерфейсу між САБ банку і СЕП;
- щодо плати за послуги СЕП – Постанови № 333.

3.6. Побудова та особливості функціонування платіжної системи

СЕП належить до системи валових розрахунків у режимі реального часу (за міжнародною класифікацією – RTGS). СЕП дає змогу відправляти платежі в одному з двох режимів: реального часу і файлового.

У режимі реального часу кошти потрапляють на рахунок банку-отримувача миттєво; у файлового режимі час проходження платежу від банку-відправника до банку-отримувача в середньому становить від 10 до 20 хвилин.

Діяльність СЕП регулюється нормативними документами, визначеними в пункті 3.5 цього Звіту, та забезпечується організаційною структурою СЕП і програмно-технічними комплексами (центром оброблення СЕП та автоматизованим робочим місцем учасника СЕП).

IV. Інформація щодо відповідності СЕП кожному принципу, установленому міжнародними стандартами оверсайта

Принцип 1

Правова основа

Платіжна організація платіжної системи повинна мати чітко сформульовану, обґрунтовану, прозору та таку, що має правові підстави, правову основу для кожного аспекту її діяльності, що в разі нерегульованості може спричинити виникнення ризиків та мати негативний вплив на її ефективність у всіх юрисдикціях, суб'єктом права яких є платіжна система та її учасники

СЕП здійснює свою діяльність відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, нормативно-правових та розпорядчих актів Національного банку та технологічної документації.

Більшість ключових питань щодо діяльності платіжної системи, зокрема, організаційна структура, умови участі, порядок здійснення розрахунків, порядок застосування та вимоги до платіжних документів, що використовуються в платіжній системі, порядок роботи СЕП у надзвичайних ситуаціях, забезпечення безперервного функціонування СЕП, система захисту інформації тощо в цілому врегульовано.

З огляду на специфіку організації роботи СЕП (для здійснення платежів та проведення розрахунків учасник може розпоряджатися виключно коштами, наявними на його “технічному”⁶ рахунку) кредитний ризик та ризик ліквідності мінімізовані. Питання врегулювання неплатоспроможності учасників у СЕП та управління забезпеченням пов'язані переважно з політикою фінансових ризиків Національного банку як платіжної організації СЕП (детальніше – у Принципах 4, 5, 7).

СЕП є внутрішньодержавною платіжною системою, яка здійснює свою діяльність виключно в межах юрисдикції України, тому правовий ризик, який виникає внаслідок того, що платіжна система або її учасники є суб'єктами права різних юрисдикцій, мінімізований.

Прозорість, чіткість та зрозумілість правил і процедур діяльності СЕП зумовлено загальними принципами нормотворчої техніки, що використовуються під час складання нормативно-правових та розпорядчих актів, а також опрацювання пропозицій учасників та інших зацікавлених осіб та в разі необхідності – надання відповідних роз'яснень.

⁶ Відповідно до Інструкції № 320 технічний рахунок – це інформація в електронній формі, що зберігається в ЦОСЕП, поновлюється під час оброблення міжбанківських електронних розрахункових документів і відображає стан кореспондентського рахунку учасника СЕП безпосереднього на певний час або обороти учасника СЕП безпосереднього, що не має кореспондентського рахунку, на певний час.

Правова експертиза документів, у яких викладені ключові питання діяльності СЕП, здійснюється Юридичним департаментом Національного банку перед їх затвердженням та/або внесенням до них змін.

Діяльність або заходи, прийняті на основі правил та процедур платіжної системи, у судовому порядку не оскаржувалися.

За результатами оцінювання СЕП на відповідність Принципу 1 та аналізу документів, які регулюють ключові питання щодо діяльності платіжної системи, визначено: документи, що регулюють діяльність СЕП, потребують актуалізації відповідно до вимог розділу V Положення 755 у частині:

- управління операційним ризиком у платіжній системі, включаючи кіберризик та забезпечення кіберстійкості платіжної системи;
- порядку здійснення контролю за дотриманням учасниками платіжної системи вимог Правил та вимог до учасників платіжної системи, установлених іншими документами СЕП.

Так, згідно з пунктом 7 розділу V Положення № 755 платіжна організація значущої платіжної системи-резидент, що має більше трьох прямих учасників (включаючи платіжну організацію платіжної системи, що виконує функції учасника в цій платіжній системі), зобов'язана визначити в документах платіжної системи зокрема:

- механізми контролю, заходи щодо управління, моніторингу, мінімізації та усунення наслідків впливу ризиків, на які наражається у своїй діяльності, та/або які спричиняє платіжна система, зокрема, операційного ризику, включаючи кіберризик.
- заходи, спрямовані на реалізацію вимог щодо досягнення кіберстійкості платіжної системи, передбачених у пункті 1 розділу XI Положення 755, і забезпечити їх перегляд не рідше одного разу на рік.

Згідно з підпунктом 2 пункту 5 розділу V Положення № 755 платіжна організація платіжної системи-резидент зобов'язана визначити в документах платіжної системи порядок здійснення контролю за дотриманням учасниками платіжної системи вимог правил платіжної системи та вимог до учасників платіжної системи, установлених іншими документами платіжної системи, що розроблені/доопрацьовані платіжною організацією на виконання вимог цього Положення.

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП **частково не відповідає** Принципу 1.

Принцип 2

Управління

Платіжна організація зобов'язана мати чітку та прозору систему управління, що забезпечує безпеку та ефективність діяльності платіжної системи, підтримання стабільності фінансової системи та інших аспектів, що мають суспільний інтерес, та досягнення цілей заінтересованих осіб

Згідно із Законом України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”:

- СЕП є державною платіжною системою міжбанківських розрахунків;
- Національний банк є платіжною організацією та розрахунковим банком СЕП і забезпечує її безперервне, надійне та ефективне функціонування і розвиток.

Повноваження щодо прийняття рішення про роботу СЕП визначені:

- Законом України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”;
- Законом України “Про Національний банк України”;
- Положенням про Раду СЕП;
- Інструкцією № 320;
- Технологічним регламентом роботи СЕП;
- Інструкцією № 435.

Загальна ціль Національного банку як платіжної організації визначена в Законі України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” (стаття 11) і полягає в забезпеченні безперервного, надійного та ефективного функціонування і розвитку створених ним платіжних систем.

Мета СЕП визначена у Правилах і полягає в забезпеченні проведення міжбанківського переказу коштів в Україні в національній валюті через кореспондентські рахунки банків-резидентів та рахунки інших установ – учасників СЕП, відкриті в Національному банку.

Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року передбачено впровадження наступного покоління СЕП НБУ – СЕП-4.

У рамках реалізації поставленої цілі визначені такі завдання:

- ✓ переведення СЕП у режим роботи 24/7;
- ✓ стандартизація структури обміну інформацією з учасниками СЕП та депозитаріями за стандартом ISO 20022;
- ✓ використання нової системи криптографічного захисту інформації тощо.

Цілі та завдання щодо модернізації СЕП визначені Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року⁷, Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, документом “Система електронних платежів Національного банку України (шифр СЕП-4). Базові принципи побудови”⁸ та проектом “Розвиток платіжної інфраструктури України на базі міжнародного стандарту ISO 20022”⁹.

Критерії відповідності СЕП цілям та завданням такі:

- ✓ забезпечено високий рівень безпеки і надійності;
- ✓ підвищено ефективність платежів;
- ✓ платежі в СЕП доступні 24/7;
- ✓ забезпечено безперервність розрахунків;
- ✓ стандартизовано структуру обміну інформацією з учасниками СЕП та депозитаріями за стандартом ISO 20022;
- ✓ у СЕП використовується нова системи криптографічного захисту інформації;
- ✓ створено передумови для прозорої взаємодії платіжних систем і систем дистанційного обслуговування клієнтів, платіжних посередників тощо.

Відповідність діяльності СЕП поставленим цілям і завданням забезпечується шляхом:

- колегіального контролю щодо питань визначення та впровадження стратегії розвитку СЕП;
- оприлюднення підсумків роботи СЕП за звітний рік у річному звіті Національного банку;
- контролю під час промислової експлуатації СЕП у частині безперебійного її функціонування протягом часу, визначеного відповідним регламентом;
- оприлюднення нових форматів платіжних повідомлень та їх узгодження з учасниками ринку;
- опрацювання нової платформи СЕП-4 з оформленням відповідних документів (базові принципи СЕП-4, технічне завдання СЕП-4 тощо).

Колегіальним органом, який уповноважений виконувати в Національному банку функцію керівного органу СЕП, є Рада СЕП.

Основними завданнями Ради СЕП згідно з Положенням про Раду СЕП є:

- визначення стратегії розвитку СЕП;

⁷ Затверджена постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391 (у редакції рішення Правління НБУ від 31.05.2018 № 304), якою передбачено забезпечити розвиток платіжного ринку України на базі міжнародних стандартів, у т. ч. шляхом упровадження основних положень стандартів ISO 20022 та ISO 13616 (IBAN), модернізації та подальшого розвитку Системи електронних платежів Національного банку України.

⁸Схвалений протоколом Ради СЕП НБУ від 04.09.2020 № 8.

⁹Код проекту 1610945079.

- прийняття рішень щодо організаційних, технологічних і фінансових умов побудови, функціонування та розвитку СЕП;
- забезпечення загальної координації діяльності платіжної організації;
- забезпечення виконання Національним банком функцій платіжної організації.

Рада СЕП у своїй діяльності керується Законами України “Про Національний банк України”, “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, Положенням про Раду СЕП та нормативно-правовими актами Національного банку.

Відповідно до Положення про Раду СЕП Рада СЕП забезпечує взаємодію структурних підрозділів центрального апарату Національного банку, керівники яких є членами Ради СЕП, відповідно до завдань та функцій цих підрозділів щодо регулювання, забезпечення функціонування та розвитку СЕП, визначених у їх положеннях.

Рада СЕП вживає заходів для запобігання виникненню конфліктів інтересів у платіжній організації та сприяє їх урегулюванню в порядку, визначеному розпорядчим документом Національного банку щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Національному банку.

Для запобігання конфлікту інтересів у платіжній організації існує чіткий розподіл повноважень щодо СЕП між підрозділами Національного банку та закріплення повноважень щодо СЕП у положеннях про підрозділи.

Рада СЕП здійснює контроль та несе відповідальність за виконання своїх рішень.

Відповідно до Положення про Раду СЕП Рада СЕП підзвітна Правлінню Національного банку. Підзвітність полягає зокрема у:

- затвердженні Правлінням голови Ради СЕП та її членів;
- визначенні повноважень голови Ради СЕП та її членів;
- звітуванні голови Ради СЕП щодо її діяльності (з власної ініціативи або на вимогу Правління);
- звітуванні голови Ради СЕП щодо результатів діяльності СЕП.

Однією із загальних контрольних функцій Ради СЕП є контроль за зміною внутрішніх та зовнішніх ризиків, на які може наражатися Національний банк у процесі функціонування СЕП.

Система управління ризиками в Національному банку ґрунтується на комплексному управлінні ризиками як систематичному та безперервному процесі, який здійснюється Правлінням та працівниками Національного банку, починається під час розроблення стратегії Національного банку та охоплює всю його діяльність. Цей процес спрямований на виявлення подій, які можуть негативно вплинути на діяльність Національного банку та на банківську систему України в цілому.

Система управління ризиками в Національному банку є сукупністю дій, політик, методик, порядків, регламентів і процедур управління ризиками, за допомогою яких Національний банк здійснює комплексне управління всіма видами ризиків на всіх організаційних рівнях.

Підрозділом, відповідальним за упровадження системи управління ризиками в Національному банку, методичну, координаційну та організаційну підтримку процесу управління ризиками є підрозділ з управління ризиками, який підпорядкований та підзвітний Голові Національного банку.

Інформація про Національний банк, його структуру, керівні органи оприлюднена на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку.

Рішення щодо стратегічних цілей СЕП доводяться до відома учасників платіжної системи, інших заінтересованих осіб та громадськості шляхом оприлюднення відповідної стратегії.

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 2.

Принцип 3

Система комплексного управління ризиками в платіжній системі

Платіжна організація повинна мати стійку систему управління ризиками в платіжній системі з метою комплексного управління правовим, кредитним, ліквідності, операційним та іншими ризиками

Управління ризиками в СЕП є складовою загальної системи управління ризиками Національного банку.

Документом, що визначає концептуальні основи системи управління ризиками Національного банку як платіжної організації, є Положення про СУР.

Згідно з Положенням про СУР профіль ризиків Національного банку як Платіжної організації СЕП формують фінансові (пов'язані з використанням фінансових інструментів) та нефінансові (операційний ризик, комплаєнс-ризик, стратегічний ризик) ризики.

Водночас міжнародні стандарти оверсайта, які імплементує Положення № 755, виділяють для системно важливих платіжних систем такі основні ризики:

- правовий;
- кредитний, ліквідності, загальний комерційний, депозитарний, інвестиційний, що утворюють групу фінансових ризиків;
- розрахунковий;
- операційний, включаючи кіберризик;
- системний.

Інформація щодо управління ризиками, на які наражається СЕП, зазначена в Правилах.

Так, відповідно до Правил фінансові ризики, такі як кредитний та ліквідності, обмежені характеристиками самої системи (усі початкові операції учасника, які можуть призвести до овердрафту, автоматично блокуються; таким чином, учасник СЕП оперує лише фактично наявними коштами на його рахунку).

Операційний ризик мінімізується за допомогою:

- створення багаторівневих засобів контролю, вбудованих у програмне забезпечення;
- використання програмних і апаратних засобів захисту інформації на всіх етапах транспортування платіжної і технологічної інформації через СЕП;
- того, що персонал ЦОСЕП не має змоги втручатися в процес оброблення електронних банківських документів та в їхній зміст. Персонал виконує лише регламентні дії;
- багаторівневої системи резервування і відновлення функціонування СЕП, яка організована за трьома рівнями, залежно від ступеня та локалізації порушення функціонування ЦОСЕП;
- організаційних питань контролю за роботою з програмними комплексами СЕП;
- перевірок Платіжною організацією учасників СЕП;
- механізму обміну технологічними файлами та пакетами, який дає змогу однозначно ідентифікувати отримання адресатом будь-якого файла або пакета електронних банківських документів у СЕП;
- механізму інформування учасника СЕП щодо поточного стану його технічного рахунку;
- взаємообміну між банком і ЦОСЕП технологічною інформацією за підсумками банківського дня, що дає змогу здійснювати їх програмне звіряння як у ЦОСЕП, так і в банку.

Для мінімізації операційного ризику, який може спричинити збій у функціонуванні окремих учасників СЕП для виконання міжбанківських розрахунків в Україні в цілому, Національний банк установлює вимоги щодо забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем, значною частиною яких є вимоги щодо комплексного плану забезпечення безперервної діяльності банків та їх філій, а також організації їх роботи в СЕП у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Надання послуг СЕП впливає на функціонування таких інфраструктур:

- Депозитарій Національного банку – неможливість здійснювати розрахунки за принципом “оплата проти поставки цінних паперів”;

- НПС “ПРОСТІР”¹⁰ – неможливість здійснити міжбанківський етап розрахунків за клірингом ПРОСТІР;
- ПАТ “Розрахунковий центр” (виконує функцію центрального контрагента в Україні) – неможливість здійснювати розрахунки за принципом “поставка цінних паперів проти оплати”;
- інші інфраструктури.

Управління такими притаманними СЕП ризиками, як правовий, загальний комерційний, розрахунковий та системний Правила та інші документи Національного банку не розкривають.

Основними документами, якими керуються Національний банк та учасники СЕП у разі виникнення порушення безперервності діяльності СЕП, є Інструкції № 320 та № 435, Положення № 265 та № 576 [у разі настання особливого періоду (введення в країні воєнного стану)].

Діяльність СЕП періодично тестується профільними підрозділами з використанням відповідних методик. Безперервність діяльності системи гарантується дотриманням низки процедур Національного банку.

За результатами здійсненого оцінювання визначено, що СЕП **частково не відповідає** Принципу 3.

Принцип 4

Управління кредитним ризиком у платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, що наражаються на кредитний ризик з боку учасників платіжної системи або інших осіб, з якими платіжна організація має договірні відносини. Платіжна організація повинна здійснювати кількісну оцінку, моніторинг та управління кредитним ризиком, на який її наражають учасники платіжної системи або інші особи, а також кредитним ризиком, що виникає внаслідок здійснення платежів, клірингу та розрахунків. Платіжна організація повинна підтримувати фінансові ресурси в достатньому обсязі для покриття кредитного ризику з боку кожного учасника платіжної системи

Відповідно до Положення № 755 кредитний ризик визначений як ризик того, що учасник платіжної системи або інша організація, з якою платіжна організація платіжної системи має договірні відносини, не зможе виконати свої фінансові зобов'язання в платіжній системі у повному обсязі в установлений момент часу або в будь-який момент у майбутньому. У платіжній системі може виникати поточний кредитний ризик та/або потенційний майбутній кредитний ризик.

Відповідно до Правил кредитний ризик є обмеженим у зв'язку з особливостями побудови та роботи СЕП. Упродовж операційного дня СЕП підтримує актуальний стан технічних рахунків у режимі реального часу. Платежі приймаються лише в межах лімітів поточного значення технічного рахунку банку. Учасники розрахунків мають усю необхідну інформацію для прогнозування своєї ліквідності. Усі початкові операції учасника, які можуть призвести до овердрафту, автоматично блокуються. Таким чином, учасник СЕП оперує лише фактично наявними коштами на його рахунку.

Національний банк постійно працює над удосконаленням діяльності СЕП та наближенням її до міжнародних стандартів шляхом упровадження відповідних версій СЕП.

Так, на сьогодні є чинною версія СЕП-3.

Наступним поколінням державної системи електронних міжбанківських розрахунків буде версія СЕП-4.

Після впровадження СЕП-4 наступними перспективними напрямками її розвитку може стати зокрема впровадження нових технологій безготівкових розрахунків (наприклад, “миттєві платежі”).

Водночас зазначене має бути обґрунтоване потребами платіжної інфраструктури України, підкріплене відповідними нормативними документами і має розроблятися як окремий проєкт (наступні версії СЕП).

За загальний стан управління фінансовими ризиками Національного банку як платіжної організації відповідає Підрозділ з управління ризиками, який відповідно до концепції “трьох ліній захисту” є “другою лінією захисту” в процесах управління фінансовими ризиками.

¹⁰ Багатоємнітна внутрішньодержавна платіжна система, платіжною організацією якої є Національний банк, яка забезпечує здійснення переказу коштів та інших операцій із застосуванням платіжних інструментів цієї системи.

Основними документами, спрямованими на управління фінансовими ризиками Національного банку, є: Положення про СУР, Політика про управління фінансовими ризиками, а також внутрішні документи Національного банку (методики та порядки).

Національний банк приймає фінансові ризики шляхом створення резервів та покриття фінансових ризиків за рахунок власних ресурсів Національного банку.

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 4.

Принцип 5

Забезпечення в платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, що вимагають забезпечення для управління своїм кредитним ризиком та кредитним ризиком учасників платіжної системи. Платіжна організація повинна приймати в забезпечення активи з низькими кредитним ризиком, ризиком ліквідності та ринковим ризиком. Платіжна організація повинна встановлювати та притримуватися консервативних підходів до дисконтування вартості (haircuts) і лімітів концентрації забезпечення

У зв'язку з особливостями побудови та роботи СЕП забезпечення в платіжній системі не застосовується.

Управління забезпеченням у Національному банку як платіжної організації СЕП здійснюється в рамках загальної процедури кредитування банківської системи.

Національний банк з метою покриття можливих втрат за наданими кредитами приймає в забезпечення виконання зобов'язань за операціями з підтримання ліквідності банківської системи ліквідні активи (майно)/гарантії/поруки, які мають вільний обіг на ринку (щодо цінних паперів) та здатні своєчасно і в повному обсязі покрити кредити Національного банку шляхом їх відчуження в порядку, визначеному законодавством України та згідно з укладеними договорами.

Перелік видів забезпечення виконання зобов'язань за кредитами Національного банку, а також вимоги до нього визначені нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи, підтримання ліквідності ФГВФО, РЦ, екстреної підтримки ліквідності банків (Положення № 615, № 411, № 95, № 322).

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 5.

Принцип 7

Управління ризиком ліквідності в платіжній системі

Платіжна організація повинна здійснювати ефективну кількісну оцінку, моніторинг та управління ризиком ліквідності. Платіжна організація повинна підтримувати в достатній кількості та в усіх необхідних валютах ліквідні активи для забезпечення виконання зобов'язань упродовж щонайменше одного операційного дня за умови різних потенційних стресових сценаріїв, у тому числі, але не обмежуючись невиконанням зобов'язань прямим та непрямими учасниками платіжної системи, що може призвести до виникнення найбільшого сукупного платіжного зобов'язання в екстремальних, але ймовірних ринкових умовах тощо

Відповідно до Правил ризик ліквідності, як і кредитний ризик, є обмеженим з огляду на особливості побудови та роботи СЕП. Платежі приймаються лише в межах лімітів поточного значення технічного рахунку банку. Учасники розрахунків мають усю необхідну інформацію для прогнозування своєї ліквідності. Усі початкові операції учасника, які можуть призвести до овердрафту, автоматично блокуються. Таким чином, учасник СЕП оперує лише фактично наявними коштами на його рахунку.

Слід зазначити, що Національний банк як платіжна організація СЕП має розгалужену систему рефінансування, яка функціонує для забезпечення виконання основної конституційної функції та з метою виконання цілей і завдань, визначених законодавством України та основними засадами грошово-кредитної політики.

Національний банк відповідно до законодавства України через канал рефінансування здійснює підтримання ліквідності:

- банків шляхом застосування стандартних інструментів (кредитів овернайт, кредитів рефінансування шляхом проведення тендерів, операцій прямого репо) відповідно до Положення № 615;
- банків шляхом застосування інструменту короткострокового покриття тимчасового дефіциту ліквідності з метою екстреної підтримки ліквідності відповідно до Положення № 411;
- ФГВФО шляхом надання кредитів Фонду та/або викупу державних облігацій України відповідно до Положення № 95;
- РЦ шляхом проведення з ним операцій прямого репо з державними облігаціями України та/або шляхом купівлі державних облігацій України, які є у власності РЦ відповідно до Положення № 332.

Усі операції Національного банку, що проводяться з метою підтримання ліквідності банківської системи (банків, ФГВФО, РЦ) через канал рефінансування (враховуючи емісійне походження коштів) забезпечуються відповідними видами застави, гарантіями, іншими видами забезпечення виконання зобов'язань.

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 7.

Принцип 8

Остаточність розрахунків у платіжній системі

Платіжна організація повинна забезпечувати остаточність розрахунків у платіжній системі не пізніше кінця дати валютування. Платіжна організація повинна забезпечувати остаточність розрахунків у режимі реального часу або впродовж операційного дня

Відповідно до пункту 30.1 статті 30 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” переказ вважається завершеним із моменту зарахування суми переказу на рахунок отримувача або її видачі йому в готівковій формі.

Відповідно до пункту 8 глави 4 розділу II Інструкції № 320 міжбанківський електронний розрахунковий документ, прийнятий СЕП, не може бути відкликаний і є виконаним у СЕП із часу відображення його суми на технічному рахунку учасника СЕП-отримувача (за винятком випадків, передбачених процедурою відновлення функціонування СЕП у разі порушення її роботи або виникнення надзвичайних ситуацій).

Таким чином, відповідно до особливостей організації роботи СЕП платіж, прийнятий до системи, є безвідкличним.

СЕП здійснює розрахунок у той самий день, коли платіжний документ приймається до платіжної системи. Наявність у платіжному документі дати валютування не впливає на проходження документа через СЕП і є керівництвом до дії виключно для банку-отримувача.

Документи на переказ не можуть бути відкликані з моменту надходження їх від учасника СЕП (платника) до транспортної системи, що обслуговує СЕП. З огляду на особливості організації роботи СЕП поняття “прийнятих, але не оброблених документів” у СЕП не існує.

Остаточність проведення розрахунків, що включає момент часу, у який розрахунок у платіжній системі стає безвідкличним та безумовним, визначено Правилами, Інструкцією № 320 та Описом інтерфейсу між САБ банку і СЕП НБУ.

У СЕП реалізована можливість здійснення розрахунків у режимі реального часу. Інформація про здійснення остаточного розрахунку СЕП надається учасникам в автоматичному режимі шляхом надсилання технологічних файлів/пакетів протягом банківського дня і станом на кінець банківського дня.

Водночас більшість операцій у СЕП проводиться у файловому режимі. Так, протягом 2020 року у файловому режимі було здійснено 99,5% платежів за кількістю. Розподіл платежів за сумою між режимами функціонування протягом 2020 року був таким: 49,4% від суми всіх платежів у СЕП оброблялися у файловому режимі 50,6% – у режимі реального часу.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 8 (окрім пункту 8.1.3, який не застосовується до СЕП НБУ з огляду на особливості організації її роботи).

Принцип 9

Організація грошових розрахунків у платіжній системі

Платіжна організація, якщо це не суперечить законодавству України, повинна здійснювати розрахунки в коштах, розміщених на рахунках у центральному банку. Якщо розрахунки здійснюються у коштах, розміщених на рахунках не в центральному банку, то платіжна організація повинна мінімізувати та контролювати кредитний ризик та ризик ліквідності, що виникають унаслідок зв'язків із розрахунковим банком або самостійного виконання розрахунків

Розрахунковим банком для СЕП є Національний банк (функцію розрахункового банку СЕП виконує Операційний департамент). Розрахунки виконуються за кореспондентськими рахунками, відкритими в Національному банку. Перекази (і відповідно розрахунки) здійснюються в національній валюті України.

Упродовж операційного дня СЕП підтримує актуальний стан технічних рахунків у режимі реального часу. Платежі та розрахунки здійснюються лише в межах лімітів поточного значення технічного рахунку банку. Учасники розрахунків мають усю необхідну інформацію для прогнозування своєї ліквідності. Усі початкові операції учасника, які можуть призвести до овердрафту, автоматично блокуються. Таким чином, учасник СЕП оперує лише фактично наявними коштами на його рахунку.

З огляду на специфіку організації роботи СЕП кредитний ризик та ризик ліквідності в платіжній системі мінімізовані.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 9 (за винятком питань 9.1.2, 9.2, 9.3, 9.5, які не застосовуються до СЕП).

Принцип 12

Обмін активами в платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, що здійснюють діяльність (або беруть участь) у розрахунки(ах) за двома взаємозалежними зобов'язаннями (наприклад, поставка проти оплати або розрахунки за операціями з купівлі-продажу валюти однієї країни на валюту іншої країни). Платіжна організація повинна мінімізувати ризик втрати основної суми операції (який виникає, наприклад, коли цінні папери вже доставлені, а оплата за них ще не здійснена) шляхом здійснення остаточного розрахунку за одним із зобов'язань лише після остаточного розрахунку за іншим

Платіжна система використовується для проведення взаємозалежних розрахунків – у СЕП та Депозитарії Національного банку (який обслуговує державні цінні папери)¹¹ за принципом “оплата проти поставки цінних паперів”.

Платежі, пов'язані в СЕП з розрахунками за державні цінні папери, виконуються на загальних засадах у режимі валових розрахунків.

Механізм розрахунків, дії сторін для забезпечення таких розрахунків, а також момент остаточності та дії у випадку невиконання зобов'язань визначені в Положенні про провадження депозитарної і клірингової діяльності та забезпечення здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів Національним банком¹².

Програмно-технічними засобами забезпечується блокування цінних паперів до моменту оплати та розблокування їх на рахунку нового власника в разі успішної оплати або розблокування та повернення на рахунок продавця, якщо оплата за правочином не відбулася. Для мінімізації ризиків, зокрема ризику ліквідності, розрахунки проводяться в межах одного операційного дня Депозитарію.

У момент списання суми оплати з технічного рахунку банку-відправника, у випадку здійснення міжбанківського переказу, СЕП відправляє до Депозитарію повідомлення про факт виконання оплати, і після отримання цього повідомлення цінні папери автоматично розблоковуються на рахунку в цінних паперах покупця. У випадку здійснення внутрішньобанківського переказу, банк покупця після проведення внутрішнього платіжного документа відправляє з використанням шлюзового

¹¹ Національний банк як учасник депозитарної системи України, який відповідно до отриманих депозитарних активів провадить діяльність із депозитарного обліку та обслуговування обігу облігацій внутрішніх та зовнішніх державних позик України, державних деривативів, цільових облігацій внутрішніх державних позик України, казначейських зобов'язань України та облігацій місцевих позик, а також боргових цінних паперів, що посвідчують відносини позики органів місцевого самоврядування, які були розміщені за межами України (далі – ЦП), та обслуговування корпоративних операцій емітента на рахунках у цінних паперах клієнтів.

¹² Затверджене постановою Правління Національного банку України від 21 грудня 2017 року № 140.

програмного забезпечення учасника СЕП його копію до депозитарію шляхом формування та направлення відповідного повідомлення, після отримання якого цінні папери автоматично розблоковуються на рахунку в цінних паперах покупця.

Таким чином, розрахунок у цінних паперах відбувається лише після грошового розрахунку через СЕП.

Грошовий розрахунок через СЕП є безвідкличним і безумовним на тих самих засадах, що й інші платежі через СЕП, тобто з моменту прийняття до СЕП.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 12.

Принцип 13

Правила та процедури, що належать до випадків невиконання зобов'язань учасником платіжної системи

Платіжна організація повинна встановити ефективні та чітко визначені процедури і порядок дій у разі невиконання зобов'язань учасником платіжної системи. Ці правила та процедури повинні забезпечувати можливість ужиття своєчасних заходів платіжною організацією щодо обмеження втрат і вирішення проблем із ліквідністю для продовження виконання платіжною організацією покладених на неї обов'язків щодо діяльності платіжної системи

Відповідно до Правил порядок здійснення розрахунків у СЕП та технологія роботи платіжної системи визначені Інструкцією № 320, Описом інтерфейсу між САБ банку і СЕП.

Часові інтервали приймання та оброблення платежів і технологічної інформації в СЕП визначені Технологічним регламентом роботи СЕП.

Учасники СЕП можуть здійснювати переказ коштів через СЕП за умови дотримання вимог Правил та нормативно-правових актів Національного банку, що регулюють функціонування СЕП.

Підстави для формування міжбанківського електронного розрахункового документа та його реквізити визначені Інструкцією № 320.

Учасник СЕП несе відповідальність за недостовірність інформації, що міститься в реквізитах електронного документа.

Міжбанківський електронний розрахунковий документ, прийнятий СЕП, не може бути відкликаний і є виконаним у СЕП із часу відображення його суми на технічному рахунку учасника СЕП-отримувача, за винятком випадків, передбачених процедурою відновлення функціонування СЕП у разі порушення її роботи або виникнення надзвичайних ситуацій.

Міжбанківський переказ коштів у СЕП здійснюється у двох режимах: файловому та режимі реального часу. Здійснення учасником СЕП початкових платежів у файловому режимі є обов'язковим, а в режимі реального часу – за його вибором.

Учасник СЕП, який працює в СЕП у файловому режимі, має забезпечити приймання платежів, що були відправлені на його адресу в режимі реального часу.

- У файловому режимі обмін міжбанківськими електронними розрахунковими документами організовано в пакетному режимі технологічними циклами шляхом приймання-передавання відповідних електронних документів. Кошти зараховуються на рахунок учасника СЕП у разі надання цим учасником підтвердження про успішне приймання файла платежів у відповідь.
- У режимі реального часу кошти зараховуються на рахунок учасника СЕП-отримувача негайно в момент надходження платежу від учасника СЕП-платника.

Інформація про здійснення розрахунків надається учасникам СЕП в автоматичному режимі шляхом надсилання технологічних файлів/пакетів протягом банківського дня і станом на кінець банківського дня.

Початкові платежі можуть виконуватися тільки в межах поточного значення кореспондентського рахунку банку.

Засоби СЕП не забезпечують черговості виконання початкових платежів, що не могли бути виконані учасниками СЕП через нестачу коштів на їх рахунках. САБ повинна мати внутрішні механізми керування платежами відповідно до їх пріоритетності та з урахуванням поточного залишку коштів на кореспондентських рахунках банків для управління чергою щодо першочергових платежів, орієнтовані на специфіку цієї установи.

Ролі, обов'язки та відповідальність сторін, залучених до діяльності СЕП, визначені Правилами та охоплюють ролі й відповідальності Платіжної організації СЕП, ЦОСЕП, розрахункового банку та учасників.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 13.

Принцип 15

Управління загальним комерційним ризиком у платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, що наражаються на загальний комерційний ризик.

Платіжна організація повинна виявляти, здійснювати моніторинг та управління загальним комерційним ризиком та підтримувати в наявності чисті ліквідні активи, що фінансуються за рахунок власного капіталу (наприклад, прості акції, відкриті резерви, нерозподілений прибуток тощо), у достатньому для покриття потенційних загальних збитків від комерційної діяльності обсязі, щоб забезпечити продовження виконання здійснення/надання критичних операцій/послуг платіжної системи, відновлення та/або впорядкованого згортання діяльності платіжної системи, якщо платіжна організація зазнає цих збитків

Відповідно до Положення № 755 загальний комерційний ризик визначено як ризик погіршення фінансового стану платіжної організації платіжної системи в результаті зниження її доходів або збільшення видатків, унаслідок якого витрати перевищують доходи та призводять до втрат, покриття яких здійснюється за рахунок капіталу. До загального комерційного ризику не належать ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язань учасником платіжної системи або іншою організацією, що має фінансові зобов'язання перед платіжною організацією платіжної системи.

Відповідно до Правил цей ризик є притаманним СЕП.

Водночас як свідчить аналіз документів Національного банку, управління даним ризиком не передбачено.

За інформацією Департаменту фінансового контролінгу формування звіту про отримані доходи за послугами/банківськими продуктами (БП), що надаються Національним банком, у розрізі БП та груп БП (у тому числі за послугами СЕП) відбувається щомісячно.

Питання щодо можливості/необхідності перегляду тарифів на БП (у тому числі і на послуги СЕП) визначається за результатами щорічного аналізу фактичних витрат, пов'язаних із забезпеченням діяльності структурних підрозділів-власників БП (для СЕП – Департамент інформаційних технологій), за звітний рік у порівнянні з попереднім роком або роком, у якому встановлювалися тарифи на відповідні БП.

Крім цього, у разі намірів запровадити нові БП із установленням тарифів на них, власник звертається до ДФК відповідно до встановленого порядку.

Слід зазначити, що установа тарифів за послуги СЕП носить соціально важливий характер.

Відповідно до інформації ДІТ, зважаючи на соціально-політичні чинники, існують випадки звільнення від оплати за послуги СЕП:

- ДКСУ здійснює початкові платежі в СЕП безоплатно;
- протягом кількох місяців 2020 року плату за оброблені платежі в СЕП було скасовано у зв'язку з пандемією, викликану COVID-19;
- у грудні 2020 року згідно з постановою Кабінету міністрів України від 09 грудня 2020 року № 1233 оплата за платежі, якими здійснювалися перерахування/повернення одноразової матеріальної допомоги, у СЕП не стягувалася.

Звітування щодо результатів аналізу доходів за послугами СЕП здійснюється шляхом подання ДФК на засідання Бюджетного комітету Національного банку один-два рази на рік презентаційних матеріалів щодо аналізу доходів за усіма БП (включаючи послуги СЕП), що надаються Національним банком, із деталізацією та аналізом за окремими групами БП.

Обсяг витрат на забезпечення діяльності СЕП визначається під час розрахунку собівартості послуг та перегляду тарифів на послуги СЕП із поданням відповідних матеріалів Бюджетному комітету Національного банку.

Результатами оцінювання встановлено, що СЕП частково не відповідає принципу 15.

Принцип 16

Управління депозитарним та інвестиційним ризиками в платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, платіжні організації яких інвестують та/або передають на зберігання іншим юридичним особам свої фінансові активи та/або активи учасників платіжної системи.

Платіжна організація повинна забезпечувати безпеку своїх власних активів та переданих їй активів своїх учасників і мінімізувати ризик їх втрати або несвоєчасного доступу до них. Платіжна організація повинна інвестувати у фінансові інструменти з мінімальним кредитним, ринковим ризиками та ризиком ліквідності

Депозитарний та інвестиційний ризики розглядаються як такі, що **не застосовуються** до СЕП НБУ.

Національний банк як платіжна організація СЕП не інвестує свої фінансові активи та/або активи платіжної системи і не передає їх на зберігання іншим юридичним особам. Отже, депозитарний та інвестиційний ризики не виникають у СЕП.

Принцип 17

Управління операційним ризиком у платіжній системі

Платіжна організація повинна виявляти всі наявні внутрішні та зовнішні джерела операційного ризику та знижувати їх вплив шляхом використання належних систем, політики, процедур та контролю. Побудова платіжної системи повинна забезпечувати високий ступінь безпеки, операційної надійності та адекватну пропускну спроможність. Управління забезпеченням безперервності діяльності платіжної системи повинно бути спрямоване на своєчасне відновлення операцій та виконання зобов'язань платіжною організацією, у тому числі в разі масштабної надзвичайної ситуації

Відповідно до Положення № 755 операційний ризик визначений як ризик того, що недоліки інформаційних систем або внутрішніх процесів, людські помилки, операційні збої (помилки чи затримки під час оброблення, перебої в роботі систем, недостатня пропускну спроможність), втрата або витік інформації, шахрайство або порушення в управлінні внаслідок зовнішніх подій призведуть до скорочення, погіршення або зупинення надання послуг платіжною системою.

Управління операційним ризиком є частиною загальної системи управління ризиками Національного банку, яка є задокументованою у вигляді нормативно-правових та розпорядчих актів.

Одним із інструментів виявлення загроз, що можуть спричинити виникнення операційних ризиків в діяльності Національного банку, є щорічне оцінювання підрозділами Національного банку операційних ризиків та засобів контролю для всіх напрямів діяльності Національного банку відповідно до вимог Положення про оцінювання ОР й розроблення відповідних заходів щодо мінімізації операційних ризиків за результатами такого оцінювання.

Мінімізація операційного ризику СЕП здійснюється шляхом:

- створення багаторівневих засобів контролю, вбудованих у програмне забезпечення;
- використання програмних і апаратних засобів захисту інформації на всіх етапах транспортування платіжної і технологічної інформації через СЕП;
- усунення можливості втручання персоналу ЦОСЕП у процес оброблення електронних банківських документів та в їх зміст. Персонал виконує тільки регламентні дії;
- багаторівневої системи резервування і відновлення функціонування СЕП, що організована за трьома рівнями, залежно від ступеня та локалізації порушення функціонування центру оброблення СЕП;
- організаційних питань контролю за роботою з програмними комплексами СЕП;
- перевірок платіжною організацією учасників СЕП;
- механізму обміну технологічними файлами та пакетами, що дає змогу однозначно ідентифікувати отримання адресатом будь-якого файла або пакета електронних банківських документів у СЕП;

- механізму інформування учасника СЕП щодо поточного стану його технічного рахунку;
- взаємообміну між банком і ЦОСЕП технологічною інформацією за підсумками банківського дня, що дає змогу здійснювати їх програмне звіряння як у ЦОСЕП, так і в банку.

Для мінімізації операційного ризику в СЕП Національний банк установлює вимоги щодо забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем, значною частиною яких є вимоги щодо комплексного плану забезпечення безперервної діяльності банків та їх філій, а також організації їх роботи в СЕП у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

У 2019 році здійснено тематичне оцінювання СЕП на відповідність Принципу 17, під час якого виявлено недоліки щодо діяльності СЕП щодо управління операційним ризиком та вироблено рекомендації на їх усунення. Виконання більшості рекомендацій відповідно до Плану заходів за результатами тематичного оцінювання заплановано на кінець 2022 року.

Управління операційним ризиком у платіжній системі має включати у тому числі управління кіберризиком. Аналіз документів Національного банку свідчить про відсутність у них положень щодо управління кіберризиком в СЕП.

За результатами оцінювання встановлено, що СЕП НБУ **частково не відповідає** Принципу 17.

Принцип 18

Вимоги щодо доступу та участі в платіжній системі

Платіжна організація повинна мати об'єктивні, ризик-орієнтовані критерії участі в платіжній системі, що забезпечують рівний та відкритий доступ до платіжної системи та є публічно доступними

Коло учасників СЕП визначено статтею 11 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” та Правилами. Учасниками СЕП є банки-резиденти (їх філії), Державна казначейська служба України¹³ та Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках¹⁴.

Критерії та вимоги щодо участі в платіжній системі визначені в Законі України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, Правилах, Інструкції № 320, Положенні № 829.

Відповідно до особливостей організації роботи СЕП у платіжній системі існує:

- безпосередня участь (Національний банк, банк та його філія, філія іноземного банку, інша установа, що мають технічні рахунки в ЦОСЕП і виконують міжбанківський переказ через СЕП з використанням АРМ учасника СЕП - АРМ-СЕП);
- опосередкована участь (філія банку, що не має технічного рахунку в ЦОСЕП і виконує міжбанківський переказ через СЕП з використанням ВМПС¹⁵ та АРМ-СЕП банку).

Для учасників СЕП встановлено рівний та відкритий доступ до послуг, що надаються платіжною системою.

У СЕП не передбачена непряма участь.

Вимоги щодо участі в СЕП обмежені колом її учасників і обґрунтовані з точки зору управління ризиками.

У Положенні № 829 передбачено право Національного банку здійснювати планові і позапланові перевірки стану інформаційної безпеки учасників СЕП, які використовують засоби захисту інформації Національного банку.

Відповідно до Законів України “Про Національний банк України” та “Про банки і банківську діяльність” на Національний банк покладено функцію щодо здійснення банківського регулювання та нагляду за банками. У разі здійснення ними ризикової діяльності або порушення вимог законодавства Національний банк має право застосовувати відповідні заходи впливу.

¹³ Державна казначейська служба України є учасником СЕП відповідно до Указу Президента України від 13.04.2011 № 460/2011 “Положення про Державну казначейську службу України.

¹⁴ У 2013 році отримав статус банку.

¹⁵ Внутрішньобанківська міжфілійна платіжна система – платіжна система банку, що забезпечує проведення переказу коштів між його філіями та взаємодію із СЕП для виконання міжбанківського переказу коштів філіями банку, що працює за моделлю з обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 18.

Принцип 19

Багаторівнева структура участі в платіжній системі

Застосовується до платіжних систем, у яких передбачена багаторівнева структура участі

Платіжна організація повинна виявляти суттєві ризики, що виникають унаслідок багаторівневої структури участі, здійснювати моніторинг та управління ними

З огляду на те, що в СЕП немає багаторівневої участі, Принцип 19 **не застосовується** до СЕП.

Принцип 21

Ефективність та результативність діяльності платіжної системи

Платіжна організація системно важливої платіжної системи зобов'язана забезпечувати ефективність (тобто з мінімальними витратами) та результативність (тобто досягати поставлених цілей) виконання вимог учасників та ринків, які вона обслуговує

Згідно з законодавством Національний банк є платіжною організацією та розрахунковим банком для створених ним платіжних систем і забезпечує їх надійне та ефективне функціонування і розвиток.

Сума платежів, що була оброблена в СЕП за 2019 рік, більше ніж у 8,8 разів перевищує ВВП України, що є важливим показником ролі СЕП для економіки країни.

Структура, послуги, що пропонуються платіжною системою, обраний механізм розрахунків тощо відповідають вимогам учасників і ринкам, які вона обслуговує. З метою визначення відповідності технології роботи СЕП та інших аспектів її діяльності вимогам ринку платіжних послуг Національний банк постійно взаємодіє з учасниками СЕП та банківськими асоціаціями, здійснює аналіз їх пропозицій.

Загальна ціль Національного банку як платіжної організації згідно з Законом України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" полягає в забезпеченні безперервного, надійного та ефективного функціонування і розвитку створених ним платіжних систем.

Цілі та завдання Національного банку стосовно модернізації та розвитку СЕП визначені Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року¹⁶, Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, документом "Система електронних платежів Національного банку України (шифр СЕП-4) Базові принципи побудови"¹⁷ та проєктом "Розвиток платіжної інфраструктури України на базі міжнародного стандарту ISO 20022"¹⁸.

Операційні цілі СЕП визначаються технічним завданням до кожної наступної версії СЕП.

Відповідність вимогам учасників, ринків та інших інфраструктур платіжна організація визначає, зокрема, шляхом отримання та опрацювання пропозицій та зауважень щодо функціонування СЕП, аналізу співвідношення кількості міжбанківських переказів, що банки здійснюють через СЕП та через прямі коррахунки, відкриті в інших банках.

Аналіз кількісних показників роботи СЕП, зокрема, таких як:

- кількість учасників;
- сума та кількість операцій;

¹⁶ Затверджена постановою Правління НБУ від 18 червня 2015 року № 391 (у редакції Рішення Правління НБУ від 31 травня 2018 року № 304), якою передбачено забезпечити розвиток платіжного ринку України на базі міжнародних стандартів, у тому числі шляхом упровадження основних положень стандартів ISO 20022 та ISO 13616 (IBAN), модернізації та подальшого розвитку Системи електронних платежів Національного банку України.

¹⁷ Схвалений протоколом Ради СЕП від 04 вересня 2020 року № 8.

¹⁸Код проєкту 1610945079.

- середньоденний обсяг операцій;
- середньоденний залишок коштів на рахунках учасників;
- структура платежів за кількістю та сумою тощо

здійснюється на щоквартальній основі. Відповідні матеріали щодо показників діяльності надаються керівництву та розміщуються на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку.

На сьогодні платіжною організацією не передбачено механізмів та регулярного здійснення контролю за ефективністю та результативністю діяльності платіжної системи.

Водночас у грудні 2020 року згідно з Положенням № 755 та Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року затверджено документ "Система показників моніторингу діяльності системно важливих платіжних систем в Україні"¹⁹. Відповідно до зазначеного документа в межах оверсайта за системно важливими платіжними системами з 2021 року Національний банк здійснюватиме моніторинг СЕП, зокрема за показниками ефективності та результативності діяльності платіжної системи за такими групами показників²⁰:

- роль платіжної системи в економіці України;
- рівень сервісу за часом обробки операцій у платіжній системі;
- фінансові результати діяльності та ефективність тарифної політики;
- співставлення планових показників діяльності платіжної системи з фактичними;
- порівняння показників діяльності платіжної системи з показниками діяльності аналогічних платіжних систем інших країн (на щорічній основі після публікації необхідних для порівняння даних у відкритих джерелах).

Системою аналітичного обліку Національного банку не передбачено регулярного ведення обліку витрат, пов'язаних із діяльністю СЕП. Обсяг витрат на забезпечення діяльності СЕП визначається лише під час розрахунку собівартості послуг та перегляду тарифів на послуги СЕП із поданням відповідних матеріалів Бюджетному комітету Національного банку²¹.

Звіт про отримані доходи за послугами/банківськими продуктами, що надаються Національним банком (у тому числі за послугами СЕП), формується щомісячно Департаментом фінансового контролінгу Національного банку та один-два рази на рік доводиться до відома Бюджетного комітету Національного банку²².

Відповідно до статті 5 Закону України "Про Національний банк України" одержання прибутку не є метою діяльності Національного банку.

За результатами здійсненого оцінювання діяльності СЕП на відповідність Принципу 21 (Ефективність та результативність діяльності платіжної системи) визначено, що СЕП **частково не відповідає** цьому принципу.

Принцип 22

Стандарти та процедури передавання інформації в платіжній системі

¹⁹ Затверджений наказом Національного банку України від 15 грудня 2020 року № 1022-но.

²⁰ У разі наявності та можливості отримання необхідних для цього даних.

²¹ Питання щодо можливості/необхідності перегляду тарифів на банківські продукти (у тому числі і на послуги СЕП НБУ) визначається за результатами щорічного аналізу фактичних витрат, пов'язаних із забезпеченням діяльності структурних підрозділів – власників банківських продуктів (для СЕП НБУ Департамент інформаційних технологій), за звітний рік у порівнянні з попереднім роком або роком, у якому встановлювалися тарифи на відповідні банківські продукти. У разі зростання витрат підрозділу – власника БП більше ніж на 15% це є підставою для актуалізації розрахунку собівартості БП та розгляду питання щодо перегляду відповідних тарифів БП.

²² За інформацією Департаменту фінансового контролінгу, отриманою під час здійснення оцінювання з листом від 28.12.2020 № В/62-0017/95824.

Принцип є рекомендованим, але не обов'язковим для застосування платіжними системами, що здійснюють виключно внутрішньодержавну діяльність.

Платіжна організація повинна застосовувати або як мінімум забезпечувати сумісність із міжнародними стандартами передавання інформації з метою удосконалення здійснення платежів, клірингу, розрахунків та обліку операцій

У 2019 році з метою розвитку платіжного ринку України на базі міжнародних стандартів Національним банком імplementовано стандарт ISO 13616 – міжнародний номер банківського рахунку (IBAN), а також розпочато роботи з упровадження в СЕП НБУ міжнародного стандарту ISO 20022.

Відповідно до Інструкції № 320 у СЕП забезпечується формування, передавання, приймання міжбанківських електронних розрахункових документів, службових повідомлень СЕП та електронних розрахункових повідомлень з використанням апаратно-програмних засобів криптографічного захисту інформації відповідно до Положення № 829.

За результатами здійсненого оцінювання встановлено, що СЕП **повністю відповідає** Принципу 22.

Принцип 23

Оприлюднення та надання інформації платіжною організацією

Платіжна організація повинна мати чіткі та вичерпні правила і процедури та забезпечувати необхідною інформацією учасників платіжної системи з метою розуміння ними ризиків, вартості послуг та інших матеріальних витрат, що виникають у результаті участі в платіжній системі.

Всі правила та ключові процедури повинні бути публічно доступними

Згідно з ключовими висновками, зазначеними в Принципі 1, СЕП здійснює свою діяльність відповідно до Закону України “Про Національний банк України”, Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”, нормативно-правових та розпорядчих актів Національного банку та технологічної документації.

Більшість ключових питань щодо діяльності платіжної системи, зокрема організаційна структура, умови участі, порядок здійснення розрахунків, порядок застосування та вимоги до платіжних документів, що використовуються в платіжній системі, порядок роботи СЕП у надзвичайних ситуаціях, забезпечення безперервного функціонування СЕП, система захисту інформації тощо в цілому врегульовано.

Документи, що регулюють діяльність СЕП у цілому встановлюють чіткі та вичерпні правила та процедури діяльності платіжної системи і є публічно доступними (технологічна та інша документація/інформація щодо діяльності СЕП, що не підлягає опублікуванню, розсилаються засобами системи електронної пошти Національного банку учасникам).

Чіткість і вичерпність Правил, інших нормативно-правових і розпорядчих актів та технологічної документації, які регулюють діяльність СЕП, обумовлено загальними принципами нормотворчої техніки, що використовуються під час складання нормативно-правових та розпорядчих актів, а також опрацювання пропозицій учасників та інших зацікавлених осіб та за потреби – надання відповідних роз'яснень.

Інформація щодо правил та процедур СЕП доступна для всіх учасників. Нормативно-правові акти Національного банку з питань функціонування СЕП відповідно до статті 56 Закону України “Про Національний банк України” підлягають офіційному опублікуванню.

Інформація про повноваження платіжної організації щодо діяльності СЕП НБУ, опис структури та операцій, що здійснюються в платіжній системі, є відкритою та доступною для всіх учасників СЕП НБУ. Ці повноваження визначені в пунктах 6, 7 статті 7 Закону України “Про Національний банк України”, статті 11 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Таким чином, учасники можуть оцінити ризики, на які вони наражаються внаслідок участі в платіжній системі.

Інформація щодо ризиків, на які наражається платіжна система у своїй діяльності, надається учасникам у Правилах (детально щодо рекомендацій у частині управління ризиками, наданих з метою наближення діяльності СЕП НБУ до міжнародних стандартів, у Принципах 1, 3, 17).

Платіжна організація надає потрібну документацію та проводить навчання (консультації) для учасників платіжної системи з метою сприяння розумінню ними правил і процедур діяльності.

Інформація про послуги, що надаються учасникам СЕП, та їх вартість є публічно доступною, що дає змогу порівняти вартість послуг СЕП з вартістю послуг систем міжбанківських розрахунків інших країн.

Зміни до тарифів уносяться постановами Правління Національного банку, які офіційно опубліковуються в порядку, визначеному в статті 56 Закону України “Про Національний банк України”.

Аналіз показників діяльності СЕП щоквартально публікується на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку, щорічно в річному звіті Національного банку та звіті з оверсайта.

Платіжна організація публічно розкриває та регулярно оновлює інформацію щодо відповідності її діяльності міжнародним стандартам оверсайта. Так, згідно з Положенням № 755 Національний банк здійснює комплексне оцінювання системно важливої платіжної системи на відповідність міжнародним стандартам оверсайта не рідше одного разу на два роки²³. За результатами комплексного оцінювання системно важливої платіжної системи Національний банк оприлюднює на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку Звіт про відповідність платіжної системи міжнародним стандартам.

Інформація про СЕП оприлюднюється на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку українською мовою та частково англійською мовою.

За результатами здійсненого оцінювання діяльності СЕП на відповідність Принципу 23 визначено, що СЕП **повністю відповідає** цьому Принципу.

²³Відповідно до змін, унесених постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2020 року № 11.